

บทที่ 1

บทนำ

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ประเทศไทยเป็นประเทศที่มีสภาพทางภูมิศาสตร์ที่เหมาะสมต่อการประกอบอาชีพการเกษตร มีพืชสำคัญชนิดหนึ่งของประเทศคือ “ยางพารา” ทำการปลูกขึ้นเป็นครั้งแรกที่ภาคใต้ ในอำเภอกันตัง จังหวัดตรังในปี พ.ศ. 2442 ปัจจุบันยางพารานับได้ว่าเป็นพืชเศรษฐกิจหลักอันดับต้น ๆ มีพื้นที่ปลูกประมาณ 16.30 ล้านไร่ (กระทรวงเกษตรและสหกรณ์, กรมวิชาการเกษตร, 2551) กระจายทั่วทุกภูมิภาคของประเทศ โดยมีพื้นที่เพาะปลูกยางพาราส่วนใหญ่อยู่ในภาคใต้และภาคตะวันออก ปัจจุบันมีการส่งเสริมขยายพื้นที่ปลูกในภาคตะวันออกเฉียงเหนือและภาคเหนือบ้าง ประเทศไทยเป็นผู้ที่ผลิตและส่งออกยางธรรมชาติรายใหญ่ที่สุดของโลก มาตั้งแต่ปี พ.ศ. 2534 อย่างต่อเนื่อง โดยในปีที่ผ่านมาไทยผลิตยางได้ 3.06 ล้านตัน ส่งออก 2.70 ล้านตัน คิดเป็นมูลค่าปีละประมาณ 320,550 ล้านบาท (พ.ศ. 2551) ยางพาราจึงมีความสำคัญต่อเศรษฐกิจของประเทศไทยในแง่ มูลค่าที่ส่งผลให้เกษตรกรมีรายได้ประมาณ 200,000 บาทต่อครัวเรือนต่อปี แต่การผลิตเพื่อการส่งออกประมาณร้อยละ 90 ยังคงอยู่ในรูปของวัตถุดิบ ทำให้ขาดโอกาสที่จะสร้างมูลค่าเพิ่มจากการพัฒนาผลิตภัณฑ์ยาง และประมาณร้อยละ 95 ของผู้ปลูกยางยังคงเป็นเกษตรกรรายย่อย ถือครองเนื้อที่ปลูกประมาณ 15 ไร่ (กระทรวงเกษตรและสหกรณ์, กรมวิชาการเกษตร, 2551) เกษตรกรชาวสวนยางรายย่อยเหล่านี้ขาดเงินทุน ความรู้ และข้อมูลข่าวสาร คุณภาพของผลผลิตยังไม่มีคุณภาพตามเกณฑ์มาตรฐาน รวมถึงการขายผลผลิตที่ต่างคนต่างขายไม่เป็นกลุ่มก้อน จึงขาดอำนาจต่อรอง เป็นเหตุให้ถูกเอาเปรียบในด้านราคา การขายผลผลิตทำให้ไม่ได้รับความเป็นธรรม อีกทั้งความไม่แน่นอนในเสถียรภาพของราคายางพารา ซึ่งพบว่า ก่อนมีโครงการรวมกลุ่มเกษตรกรชาวสวนยางรายย่อยเพื่อจัดตั้งสหกรณ์กองทุนสวนยาง ราคายางที่เกษตรกรรายย่อยนำ

ออกมาขายในตลาดท้องถิ่นช่วง 6 ปี (พ.ศ. 2530-2535) เฉลี่ย 18.03 บาทต่อกิโลกรัม และราคาขายที่เกษตรกรรวมกลุ่มกันขายในตลาดกลางการประมูลที่ อ. หาดใหญ่ในช่วงเดียวกันเฉลี่ย 19.49 บาทต่อกิโลกรัม โดยเฉพาะในช่วงที่มีการจัดตั้งสหกรณ์กองทุนสวนยางแล้วราคาที่เกษตรกรรายย่อยขายในตลาดท้องถิ่นช่วง 6 ปี (พ.ศ. 2536-2541) เฉลี่ย 24.57 บาทต่อกิโลกรัม ส่วนราคาที่เกษตรกรและสหกรณ์กองทุนสวนยาง รวมกลุ่มกันขายในตลาดกลางการประมูลที่ อ. หาดใหญ่ในช่วงเดียวกันเฉลี่ย 26.50 บาทต่อกิโลกรัม ซึ่งจะเห็นได้ว่า ราคาที่เกษตรกรขายได้ยังต่ำกว่าราคาที่เกษตรกรรวมตัวกันขายมีความต่างกันในระดับ 1.00-2.50 บาทต่อกิโลกรัม มีการดำเนินธุรกิจผ่านสหกรณ์กองทุนสวนยาง คิดเป็นมูลค่า 20,944 ล้านบาทต่อปี (กรมตรวจบัญชีสหกรณ์, 2549)

จากปัญหาและความสำคัญของยางพาราดังกล่าว ในปี พ.ศ. 2536 รัฐบาลได้มีนโยบายให้ความช่วยเหลือในการจัดตั้งโรงงานฝั้งแห้งและรมควันยางพาราขึ้น โดยให้ดำเนินงานใน รูปสหกรณ์ มีฐานะเป็นนิติบุคคล เพื่อช่วยยกระดับรายได้ เพื่อช่วยยกระดับคุณภาพผลผลิต และเพื่อสร้างอำนาจต่อรองให้กลุ่มเกษตรกรชาวสวนยางรายย่อยกลุ่มนี้ ได้มีความมั่นคงในการประกอบอาชีพการปลูกสร้างสวนยางพาราที่ส่งผลดีต่อคุณภาพชีวิตและส่งผลดีถึงการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจของประเทศ (กรมส่งเสริมสหกรณ์, 2549) โดยให้สำนักงานกองทุนสงเคราะห์การทำสวนยาง (สกย.) เป็นหน่วยงานหลักดำเนินการจัดตั้งโรงงานฝั้งแห้งและรมควันยางพารา แล้วให้เกษตรกรรายย่อยรวมตัวกันจัดตั้งเป็นกลุ่มสหกรณ์เข้าไปบริหาร โรงงานดังกล่าว (กระทรวงเกษตรและสหกรณ์, กรมส่งเสริมสหกรณ์และสำนักงานกองทุนสงเคราะห์การทำสวนยาง, 2538, หน้า 5) เพื่อรองรับการทำงานตามนโยบายของรัฐบาลในพื้นที่ชนบท โดยเฉพาะอย่างยิ่งรองรับการประสานระหว่างเจ้าหน้าที่ภาครัฐและเกษตรกรชาวสวนยางพารา (ประพันธ์ เสวตนันท์, 2538, หน้า 46)

ดังมีพระราชดำรัสเกี่ยวกับสหกรณ์ในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช แก่คณะผู้นำสหกรณ์การเกษตร สหกรณ์นิคม และสหกรณ์ประมงทั่วประเทศ ไทย ณ ศาลาดุสิตาลัย เมื่อวันที่ 11 พฤษภาคม 2526 ความว่า

“สหกรณ์นี้มีความหมาย คำว่า “สห” ก็ด้วยกัน “กรณ์” การทำงาน ทำกิจกรรมต่าง ๆ หมายความว่า “สหกรณ์” แปลว่า การทำงานร่วมกัน การทำงานร่วมกันนี้ลึกลับซึ่งมาก

เพราะว่าจะต้องร่วมมือกันในทุกด้าน ทั้งในด้านงานการที่ทำด้วยร่างกาย ทั้งในด้านงานการที่ทำด้วยสมอง และงานการที่ทำด้วยใจ ทุกอย่างนี้ขาดไม่ได้ต้องพร้อม งานที่ทำด้วยร่างกาย ถ้าแต่ละคนทำก็เกิดผลขึ้นมาได้ เช่น การทำเพาะปลูกก็มีผลขึ้นมา สามารถที่จะใช้ผลนั้นในด้านการบริโภค คือ เอาไปรับประทาน หรือเอาไปใช้ หรือเอาไปจำหน่าย เพื่อให้มีรายได้มาเลี้ยงชีพได้ ถ้าแต่ละคนทำไปโดยลำพังแต่ละคน งานที่ทำนั้นผลอาจจะไม่ได้เต็มเม็ดเต็มหน่วย และอาจจะไม่พอเพียงในการเลี้ยงตัวเอง ทำให้มีความเดือดร้อน ฉะนั้น จะต้องช่วยกันแม้ในขั้นที่ทำในครอบครัวก็ต้องช่วยกัน ทุกคนในครอบครัว จะต้องช่วยทำงานทำการเพื่อที่จะเลี้ยงครอบครัวให้มีชีวิตอยู่ได้ แต่ว่าถ้าร่วมกันหลาย ๆ คน เป็นกลุ่มเป็นก้อนก็สามารถที่จะปฏิบัติงานได้อย่างมีประสิทธิภาพมีความสามารถมีผลได้มากขึ้น . . .” (สันนิบาตสหกรณ์แห่งประเทศไทย, 2539, หน้า 80)

จากพระราชดำรัสนี้พบว่า คณะบุคคลที่รวมกลุ่มกันดำเนินกิจการหรือทำงานร่วมกันเพื่อประโยชน์ทางเศรษฐกิจและสังคม เพื่อช่วยตัวเองและช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ในลักษณะวัฒนธรรมแบบเครือญาติ นั่นก็คือ ภาครัฐให้ความช่วยเหลือด้านงบประมาณในการก่อสร้าง โรงมยาง พร้อมวัสดุอุปกรณ์ พร้อมทั้งด้านวิชาการ เทคโนโลยีการผลิต การฝึกอบรม เงินกู้ดอกเบี้ยต่ำและการจัดทำระบบบัญชีสหกรณ์ สำหรับเกษตรกรเจ้าของสวนยางร่วมช่วยกันจัดหาที่ดินเพื่อก่อสร้าง โรงงาน และระดมเงินฝากเพื่อเป็นทุนหมุนเวียน มีลักษณะของการดำเนินงานในรูปสหกรณ์ ดังรายละเอียดต่อไปนี้

1. ภาครัฐโดยหน่วยงานราชการ อันได้แก่ สำนักงานกองทุนสงเคราะห์การทำสวนยางให้ความช่วยเหลือในการรวมกลุ่มเกษตรกร และจัดหาสถานที่ก่อสร้าง โรงงาน ผังแห่งและรรมควัน และการตลาดยางพารา กรมวิชาการเกษตรให้ความช่วยเหลือด้านการออกแบบโรงงาน ผังแห่งและรรมควันยางพารา กรมส่งเสริมสหกรณ์ ให้ความช่วยเหลือด้านการฝึกอบรมให้ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับระบบสหกรณ์และพิจารณาอนุมัติเงินกู้ดอกเบี้ยต่ำ กรมตรวจบัญชีสหกรณ์ให้ความช่วยเหลือด้านระบบบัญชีและการตรวจสอบบัญชี

2. ภาคประชาชน โดยเกษตรกรเจ้าของสวนยางสมัครใจเข้าร่วมโครงการ ด้วยการช่วยจัดหาที่ดินก่อสร้าง โรงงาน โดยไม่มีค่าตอบแทน และสมัครเข้าเป็นสมาชิกแล้ว

ระดมเงินทุนจากผู้เป็นสมาชิกด้วยกัน (สำนักงานกองทุนสงเคราะห์การทำสวนยาง, 2540, หน้า 8)

ในช่วงเวลา 15 ปีที่ผ่านมา “สหกรณ์กองทุนสวนยาง” ได้พัฒนาไประดับหนึ่ง มีปริมาณผลผลิตเป็นยางแผ่นรมควันและยางแผ่นผึ่งแห้งสหกรณ์ละ 2 ตันต่อวันในจำนวนสหกรณ์กองทุนสวนยางทั้งหมด 655 สหกรณ์ มีสหกรณ์ที่ผ่านเกณฑ์ได้มาตรฐาน ตามเกณฑ์ของกรมส่งเสริมสหกรณ์จำนวน 149 สหกรณ์ และมีสหกรณ์ที่ต่ำกว่าเกณฑ์มาตรฐานจำนวน 506 สหกรณ์ (กรมส่งเสริมสหกรณ์, 2547, หน้า 46) ในการจัดแบ่งระดับตามเกณฑ์มาตรฐานของกรมส่งเสริมสหกรณ์นั้นยังไม่สามารถที่จะบ่งชี้ได้ว่าสหกรณ์กองทุนสวนยางมีความเข้มแข็งที่จะส่งผลให้การดำเนินธุรกิจประสบความสำเร็จเป็นที่สามารถพึ่งตนเองได้ จึงเป็นเหตุให้ต้องทำการศึกษาในครั้งนี้ ซึ่งภาครัฐยังสามารถใช้สหกรณ์เป็นกลไกในการพัฒนาอาชีพการทำสวนยางที่จะทำให้การดำเนินงานสามารถยกระดับผลผลิตให้มีคุณภาพดีตรงตามความต้องการของตลาด และส่งเสริมการรวมกลุ่มของเกษตรกรชาวสวนยางรายย่อยด้วยโครงสร้างหรือองค์ประกอบในเชิงระบบที่มองกลุ่มหรือสังคมในฐานะคล้ายสิ่งมีชีวิต คือ สามารถปรับตัวให้อยู่รอดได้ในภาวะดุลยภาพกว่าความต้องการได้รับการตอบสนองที่มีความสัมพันธ์กันของส่วนประกอบต่าง ๆ ที่ร่วมกันทำงานเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน เพื่อให้การดำเนินงานนั้นบรรลุเป้าหมายที่กำหนดไว้ (มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบูรณ์, 2548) ดังนั้น จึงน่าที่จะทำการศึกษาเพื่อค้นหาว่ามีปัจจัยอะไรบ้างที่มีผลต่อความเข้มแข็งของสหกรณ์กองทุนสวนยางในประเทศไทยที่จะทำให้อาชีพเกษตรกรชาวสวนยางรายย่อยเหล่านี้ได้เห็นถึงประโยชน์ในการรวมตัวกันในการประกอบอาชีพและเข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินธุรกิจให้เป็นที่มั่นคงและพึ่งตนเองได้ด้วยการรับทราบถึงรูปแบบและวิธีการบริหารจัดการที่จะทำให้เกิดความเข้มแข็งแก่สหกรณ์กองทุนสวนยางในประเทศไทย รวมถึงการเข้ามามีส่วนร่วมให้คำแนะนำปรึกษาของหน่วยงานและเจ้าหน้าที่ภาครัฐ ในการส่งเสริมธุรกิจและการสร้างสังคมสมานฉันท์ของผู้ประกอบอาชีพการทำสวนยาง เพื่อคุณภาพชีวิตที่ดีของครอบครัวเกษตรกรชาวสวนยาง ชุมชนท้องถิ่นและก่อให้เกิดความเข้มแข็งแก่สหกรณ์กองทุนสวนยางในประเทศไทยต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาประเด็นชีวิตและตัวชีวิตความเข้มแข็งของสหกรณ์กองทุนสวนยางในประเทศไทย
2. เพื่อศึกษารูปแบบและวิธีการบริหารจัดการที่จะทำให้เกิดความเข้มแข็งแก่สหกรณ์กองทุนสวนยางในประเทศไทย

ขอบเขตของการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้จะทำการศึกษาสหกรณ์กองทุนสวนยางในพื้นที่ปลูกยางเดิม ทั้งสองภูมิภาคที่มีการปลูกยางหนาแน่นประมาณ 13,175,936 ไร่ ได้แก่ ภาคใต้และภาคตะวันออก ครอบคลุมใน 14 จังหวัด ซึ่งเป็นพื้นที่ตั้งของสหกรณ์กองทุนสวนยาง ทั้ง 655 สหกรณ์

นิยามศัพท์เฉพาะ

1. สหกรณ์ หมายถึง การรวมกลุ่มของเกษตรกรชาวสวนยางที่เข้ามาดำเนินธุรกิจ ในสหกรณ์กองทุนสวนยาง
2. ผู้นำ หมายถึง บุคคลที่สามารถโน้มน้าวผู้อื่นให้เข้าร่วมงานกระทั่งสำเร็จได้ตามเป้าหมาย และมีบุคลิกภาพเป็นที่น่าเชื่อถือ
3. คุณภาพสมาชิก หมายถึง บุคคลที่มารวมกลุ่มกันอย่างกลมเกลียวเหนียวแน่น มีความสามัคคี มีความซื่อสัตย์ มีความเอาการเอางาน มีเวลาให้แก่งานสหกรณ์
4. การระดมทุน หมายถึง ความร่วมใจในการระดมทุน และความสามารถในการหาแหล่งเงินทุน เพื่อความมั่นคงในการดำเนินงานสหกรณ์กองทุนสวนยาง
5. การมีส่วนร่วม หมายถึง ความร่วมมือร่วมใจของทุกคน ทุกฝ่าย และของทุกกิจกรรมที่เกี่ยวข้องต่อการดำเนินงานในงานสหกรณ์

6. การบริหารจัดการ หมายถึง การดำเนินงานที่สามารถนำไปสู่ผลของความสำเร็จตามเป้าหมาย

7. การเรียนรู้ หมายถึง กระบวนการที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม ความคิด ความเข้าใจในการรวมกลุ่มให้ประสบความสำเร็จที่จะสามารถพึ่งตนเอง และให้สามารถช่วยเหลือซึ่งกันและกันได้

8. การสื่อสาร หมายถึง ลักษณะของพฤติกรรมทุกอย่างที่กระทำแล้วส่งผลให้บุคคลอื่นเกิดความเข้าใจและรับรู้ในข้อมูลข่าวสาร เพื่อให้รับทราบถึงนโยบายและผลของการดำเนินงานอย่างเหมาะสมและทั่วถึง

9. ความขัดแย้ง หมายถึง สิ่งที่เกิดขึ้นระหว่างบุคคลที่อยู่ร่วมกันในเรื่องที่ตกลงกันไม่ได้เป็นความสัมพันธ์ภาพระหว่างอิทธิพลและอำนาจหน้าที่ ทั้งภายในและภายนอกองค์กร ทั้งในเชิงความคิด ผลประโยชน์ และการบริหาร

10. นโยบายภาครัฐ หมายถึง ความมุ่งหมายของภาครัฐในการกำหนดนโยบายและแผนงานที่จะช่วยสนับสนุนหลักการสหกรณ์ด้วยการกระตุ้นให้เกิดการเรียนรู้แบบพึ่งตนเองและช่วยเหลือซึ่งกันและกันอย่างสมัครใจ โดยไม่เข้าไปแทรกแซงกิจการสหกรณ์

11. การรวมกลุ่ม หมายถึง พฤติกรรมการรวมตัวของมวลหมู่สมาชิกที่มีการเล็งเห็นประโยชน์จากการที่ได้เข้าเป็นสมาชิกสหกรณ์ฯ

12. รูปแบบและวิธีการบริหารจัดการ หมายถึง ลักษณะการดำเนินงานของสหกรณ์ กองทุนสวนยางที่ต้องอาศัยปัจจัยนำเข้า กระบวนการ และก่อให้เกิดปัจจัยนำออกที่สมบูรณ์และสอดคล้องกัน

13. เกณฑ์มาตรฐาน หมายถึง เกณฑ์ที่ยอมรับทั่วไป ในการชี้วัดสหกรณ์ ให้เป็นไปตามหลักของกรมส่งเสริมสหกรณ์ ประกอบด้วย (1) ผลการดำเนินงานมีกำไร ปีบัญชีล่าสุด (2) ไม่มีการทุจริตในสหกรณ์ 3 ปี ย้อนหลัง (3) สหกรณ์ทำงบและออกงบได้ 150 วัน หลังสิ้นสุดปีบัญชี (4) สมาชิกเข้ามาทำธุรกิจมากกว่าร้อยละ 50 (5) สหกรณ์มีสมาชิกมากกว่า 100 คน (6) สหกรณ์จ้างพนักงานปฏิบัติงานประจำ (7) ปีใดปีหนึ่งใน 3 ปีที่ผ่านมา มีการจัดสรรกำไรสุทธิเพื่อกิจกรรมสังคม (8) สหกรณ์ไม่ฝ่าฝืนคำสั่งนายทะเบียน

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

ผลการศึกษาที่ได้ คาดว่าจะเป็นประโยชน์ ดังนี้คือ

1. ได้ประโยชน์ในการหาข้อเท็จจริงและทราบถึงตัวชี้วัดความเข้มแข็งในการบริหารและการจัดการของสหกรณ์กองทุนสวนยางในประเทศไทย
2. ทราบถึงปัจจัยภายในและสภาพแวดล้อมภายนอกที่ส่งผลต่อการบริหารจัดการให้เกิดความเข้มแข็งแก่สหกรณ์กองทุนสวนยางในประเทศไทย
3. เป็นแนวทางในการดำเนินงานเพื่อก่อให้เกิดการเพิ่มขึ้นของจำนวนเกษตรกรชาวสวนยางที่จะหลั่งไหลเข้ามาสมัครเป็นสมาชิกสหกรณ์ และการเพิ่มขึ้นเป็นเครือข่ายของสหกรณ์ที่เป็นสมาชิกในการรวมตัวกันผลิต และจำหน่าย อันเป็นการพัฒนาธุรกิจชุมชนให้สามารถยกระดับรายได้ให้สูงขึ้น ยกระดับคุณภาพผลผลิตให้มีคุณภาพที่ดีและมีอำนาจต่อรอง
4. เป็นข้อมูลให้หน่วยงานภาครัฐและผู้ที่เกี่ยวข้องสามารถนำไปประยุกต์ใช้ให้เกิดประโยชน์ในการจัดทำแผนงาน โครงการที่จะเข้าไปส่งเสริมแก่สหกรณ์กองทุนสวนยาง และส่งผลดีต่อการพัฒนาบุคลากรด้วยการจัดอบรมให้มีความรู้ในการปฏิบัติงานสหกรณ์กองทุนสวนยางในประเทศไทยต่อไป